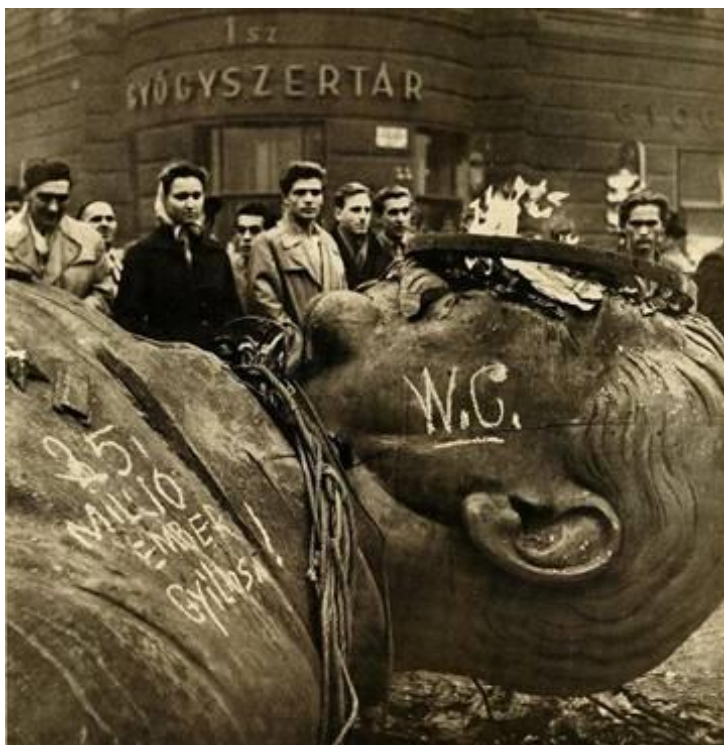

**DE TE FABULA NARRATUR KOMMUNISTA KIADÓ
BUDAPEST-BÉCS 2023**

Széljegyzetek Krassó Miklósról

**Krassó Miklós:
Az ismeretlen és
kiismerhetetlen erő: a magyar
nép (Az 1956-os forradalomról)**

Széljegyzetek Krassó Miklósról

Lexikális életrajz

Krassó Miklós Budapesten született 1930 november 29-én.

Tizenöt évesen lépett be a bolsevik pártba.

Nem érettségizett, Lukács György soron kívül vette fel a Budapesti Tudományegyetemre. Filozófia szakon tanult. Lukács György köréhez tartozott. Irodalomesztétikai és marxista filozófiai tanulmányai folyóiratokban jelentek meg (Társadalmi Szemle, Fórum) és a Szabad Nép című napilapban. 1949-ben behívták. Az 1956-os forradalom alatt szerepet játszott a Nagybudapesti Munkástanács megszervezésében. 1956 novemberében Bécsbe emigrált, majd Angliában telepedett le.

Az Oxfordi Egyetemen ösztöndíjjal tanult. A fiatal Marx nézeteivel, Trockijjal és a marxista ideológiával foglalkozott. Az Irodalmi Újságba tanulmányt írt Bibó Istvánról. Munkatársa volt a New Left Review című folyóiratnak, részt vett az angol „újbaloldali gondolkodás” népszerűsítésében. A lakásán támadt tűz áldozata lett 1986-ban

Életrajzának centrális mozzanatait tulajdonképpen elmondja az Oral history nyomán itt közölt megnyilatkozásában.

1956: Egy epizód variánsa

Október huszonharmadikán, annak a hírére, hogy a lengyeleknek sikerült „tömegben felállni s egyet akarni” nem eredménytelenül, a budapesti utcákon s tereken a várakozások továbbtoldódó gyűjtőpontjairól áradó tömegben ott volt Lukács Györgynek egy, a magyar költészetben, valamint a marxizmus és a politikai filozófiákban egyaránt kiváló tanítványa (Krassó Miklós), aki tanárának barátja és gyakori beszélgetőtársa volt otthonában.

Arra a kérdésre, hogy mikor és hol, a történetek melyik mozzanatának a hatására érezte, vagy gondolt arra, ezzel a szóval, hogy ami kezdődik, az forradalom, természetesen nem tudott válaszolni. Ez a kérdés így, ennyire konkrét formában, sohasem foglalkoztatta. Ha őt nem is, a forradalmi folyamatok résztvevőit meglepő módon évekig az foglalkoztatta, évekig, olykor a megszállottság erejével, hogy a forradalom miért „nem sikerült”. Arról a primitív és az ilyen témával valóban összeférhetetlen változatról nem is beszélve, hogy „a hibát mikor követtük el”, ami úgy hangzik, mintha valamilyen vállalkozásról lett volna szó. A poéta-sorok idézésében, a marxista tételek szelíd mosollyal kísért említésében egyaránt felülmúlhatatlan Lukács-tanítványt, akinek képességeit egyedül a kifejezésükre való restség múlta felül, a kérdésre választ keresve, felidézte azt, hogy az Országház térről a tömeggel sodródva, végülis a rádió épületénél állapotodott meg, s [a] provokatív Gerő-beszéd meghallgatása, s az ugyancsak provokatív puskalövések elhangzása nem bírta rá arra, hogy a tömegből kiváljon,

mindaddig, amíg a Csepelről jövő munkások meg nem érkeztek teherautóikon, hogy az útbaeső fegyvergyárakban vagy raktárakban elrekvirált fegyvereiket szétosszák a tömegben. Ez az esemény, a munkások fegyverszállító megjelenése a színen, azonban alighanem az *alea iacta est* érzésével tölthette el, mert a tömegből kiválva, eliramodott a Duna-partra. Tanárát s atyai barátját szokott helyén, dolgozószobájában találta, ahol, ahogy az ezredek egy hadszíntéren, könyvtári regimentek sorakoztak fel, s heverték a padlóra esetten, és beszámolt a történekről. Amikor befejezte, a házigazda fölkel, leült, majd megszólalt végül. „Most akkor egy ismeretlen erővel kerültünk szembe!” — mondta a tanár. „Ez az ismeretlen erő a magyar nép!” — mondta a tanítvány. (Szabó Zoltán: Terepfelverés)

Barátja, Eörsi István írta róla: „Analitikus tehetsége az 56-os forradalom napjaiban mutatkozott meg a legfényesebben. Már a második napon, október 24-én kifejtette a jogi kar aulájában, ahol sokadmagunkkal éjszakáztunk; hogy meg kell alakítani a Központi Munkástanácsot. Kettős hatalmat kell létrehozni, hogy Nagy Imrét két tűz közé lehessen szorítani. „Jelenleg egyoldalú rákosista nyomás alatt áll, éreztetni kell vele a munkásosztály nyomását is. Csak így bírható rá arra, hogy szakítson a demokratikus centralizmussal, mely még mindig a bensejéből vezérli, és hát szóval, hát szóval ez csak szemérmes kifejezés a Politikai Bizottság mindenkori erős emberének diktatúrájára.”

Másnap szerzett egy teherautót, üzembről üzemre furikázott, hogy meggyőzze a munkásokat: életbe vágó érdekük a munkástanácsok megalakítása. Időnként falhoz akarták állítani, hol mint kommunistát, hol mint ellenforradalmárt, de ő elképzelésem szerint felemelt kézzel is folytatta meggyőző tevékenységét, noha az izgalomtól talán a szokásosnál is több nyálat permetezett szét.

Október 26-án Újpesten kiadta a jelszót: „Minden hatalmat a munkástanácsoknak!”, mire beválasztották az Újpesti Forradalmi Tanácsba. Napokig Újpesten tevékenykedett, és ide tért vissza a második szovjet intervenció után. Oroszlánrésze volt abban, hogy november 13-án az Egyesült Izzóban összeült a küldötttertekezlet, mely megalakította a Központi Munkástanácsot. De amikor Nagy Imrét és politikai barátait mérvadó garanciák ellenére letartóztatták és Romániába deportálták, Krassó úgy vélte: a játszma elveszett, és az értelmiségieket teszik majd meg bűnbakoknak. Minthogy a mártírszerephez nem érzett hajlandóságot, elhagyta az országot és meg sem állt Angliáig

Galicza Péter: (Tudtam, hogy Krassó '56-ban ment ki, és én éppen akkortájt jutottam el egyfajta elfogulatlansághoz ebben az ügyben. Addig én nem láttam eleven '56-ost, aki ebben a dologban részt vett. Borzasztóan érdekelt is ez a része – hogy meséli el? És hihetetlenül jókat mesélt. Az egyik anekdotát elmondom. Amikor november 4-én bejöttek az oroszok, volt valamilyen gyűlés, ahol ő állt a szónok mellett, a szónok pedig éppen azt magyarázta, hogy majd jönnek az ENSZ-csapatok

és felszabadítanak bennünket az orosz iga alól. Erre Krassó azt találta mondani, hogy ez marhaság. Mesélte, hogy akkor elkezdett felé indulni a tömeg. A dolog állati idegesítő volt, sőt mondhatni, hogy halálfélelme lett tőle, merthogy most meglincselik. És egy kicsit elkezdett hátrálni – tudta, hogy nem szabad elesnie – és közben elkezdett üvölni – „Magyar testvéreim! Vérzivataros történelmünk során megszokhattátok, hogy senkire nem számíthatunk, csak magunkra!” / és nevet / És egy ilyen trükkkel valahogy kimászott ebből a szarból)

1955 -ben ezt írta Krassó :

Az egyetemes emberi válságot az ember – az utca embere, a nép – a bőrén érzi, azonban a válság értelmes diagnosztizálása „tabu” volt évtizedeken keresztül. Az „utca embere” ehelyett évtizedeken keresztül ideológiákat kapott, melyek akarva-akaratlan azt célozták, hogy ő – az „utca embere” – „érezze jól magát”, hisz nem sorsa az, ami a másik táborban élő” ember nyomorúsága; a keleti táborban élő” azt hallotta, hogy őt nem zsákmányolják ki – nem keresnek rajta milliárdosok milliárdokat -, a nyugati táborban élő” pedig azt, hogy őt nem nyomja el, életét nem fenyegeti egy totalitáriánus állam, mely ráadásul az ő saját államának vallja magát. Ez (a hidegháborús propaganda) – különböző tényezők függvényében – periodikusan enyhült vagy erősödött, jelenleg erősen enyhül, sőt szünni látszik.

Egy 1955-58 között írt jegyzet rész: „Az első” egyetemes-emberi totalitás lehetősége és szükségessége ma. Ezt csak intellektuális erőfeszítés, illetve ennek az emberiséggel való egyesítése hozhatja létre.”(KM)

Zárópontok

Krassó amolyan autonóm-marxista maradt, erős bolsevik szimpátiákkal (Trockijról szóló opusza Óda Lenin mellett). Krassó Miklós forradalmár volt; „He lived and died in fire”*, így a gyászjelentés (melynek végére nincs kitéve pont), és az állításban nincs hamis pátosz. [*”Tűzben élt és tűzben halt”] írta róla Csillag Ádám. Nem nacionalista, de hazafi (akárcsak Angyal István, aki hazafiaságát internacionalizmussal ötvözte - ezt hagyományt a kommunistáknak soha nem szabad ápolni és soha nem lehet elfogadni. A kommunistáknak nincs hazája – kivételt egyvalami

képez: a világmindenség...). „Szabad ember volt, eszébe sem jutott, hogy alkalmazkodjon vagy igazodjon, pénz és karrier nem érdekelt, és nem érdekelték a különféle hivatalos és baráti hierarchiák, divatok. Agya az évtizedek során vesztett gondolattermelő erejéből, de élvezeti képességéből egy jottányit sem. Igen hű ember volt, elsősorban önmagához, ami a legritkábban fordul elő. De hű maradt a marxizmusnak valamiféle speciális forradalmi változatához is. A bürokratikus-bonapartista diktatúrából kimenekülve nem látott okot arra, hogy sok emigránstársához hasonlóan megkedvelje a kapitalizmust. A földalattikon megkérdezte a munkanélküliektől, akik gomblyukukban munkát követelő jelvényeket viseltek, hogy miért ragaszkodnak saját kizsákmányolt szituációjukhoz, vagyis hát ahhoz, hogy a kapitalisták tovább élősködjenek rajtuk. A munkások elhessegették, egyik-másik el is akarta látni a baját, mint '56-ban, amikor a munkástanácsokért agitált”-jegyezte le róla Eörsi. 1956 után aktív mozgalmi tevékenységet nem folytatott, szabadon lebegő értelmiségi volt. 56-ról szóló megnyilatkozásai nem csupán „történelmi dokumentumok”, hanem egy eleven autonóm meg nem elégedő nyughatatlan lázadó (bohém és útkereső) marxista kritikus megnyilatkozásai máig erően. Emlékezéseiből átüt , hogy gyakorlati mozgalmisága, munkástanácsokban való mozgalmi részvétele üde napfoltok 56 viharában. Ugyanakkor szó és fogalom használata egy képzett marxistához képest zavaros, ellentmondásos (igaz ez kortünet is): a sztálinista rezsimit kommunistának nevezi és népről beszél; a szegényparasztokról és munkásosztályról alig van szó... imígyen szólva megnyilatkozásaiban ritkán használ osztályfogalmat. Arról is keveset tudunk meg, mit képzelt valódi „szocializmus” alatt, mi lenne a

bolsevik államkapitalizmus helyett, voltaképpen miért is harcolt? (Sehol nem volt olyan jelszó, hogy minden hatalmat a munkástanácsoknak, vagy legalábbis nem találkozott vele. A központi munkástanács ötlete saját volt, senki mástól nem hallott róla.) Tehát ez esetben nem helytálló az a felfogás,tézis, hogy a munkások „ösztonösen„ ráleltek a munkástanács formára. Krassó teljesen tudatosan, nyilván a történelmi példák ismeretében - hiszen Lukács egykori tanítványa révén járatos volt a mozgalom elméletében és gyakorlatában egyaránt –sürgette a tanácsfoma kialakítását és ezt akár nevezhetjük bevitt tudatosságnak is.

De voltaképpen Krassó nem egy külső „megmondó autoriter hang ,szimpla bolsevik árny” volt, hanem az eseményeket alakító olyan mozgalmár aki nem fentről mormolt igét - ám ezidőben sem bérmunkás. Egész életében munkakerülő volt , és vallotta, miszerint: „A „munka pátosza” – ennek szakszervezeti, szociáldemokratikus értelmében – merőben más, mint az emberiség univerzális felszabadításának pátosza. Szentimentalizmustól mentes, radikális tudat; a „munka pátosza” egyenlő a rabszolgamunka heroizálásával, a rabszolgaság heroizálásával; az átlagmunkás rutinszerű mechanikus és keserves mindennapi tevékenységének heroizálásával, amelynek végzésére azért kényszerül, hogy önmagát és családját alacsony vagy kevéssé alacsony szinten fenntarthassa.”

Hogy az emberiségnek meg kell gyártania a bőség társadalmát, de ami igazán ember, az nem a szükségletek világa. A vágyak világa és a

szükségletek világa két merőben más világ-írta később.

„A munkások azt gondolták, hogy az általános sztrájk mindent megold, a szovjetek nem lesznek képesek stabilizálni a helyzetet. Ez igaznak tűnt, csak hogy a munkások nagy tömege otthon ült és tétlenség lett rajtuk úrrá. Az sem volt fenntartható, hogy a nemzeti bankból szerezzenek pénzt, miközben a gyerekek kezdenek éhezni. Politikai stratégiát, taktikát kellett kidolgozni, nem lehetett hagyni, hogy minden spontán módon folyjon, hanem tudatosan, szervezeten kellett ezt átvinni a gyakorlatba. Probléma volt, hogy sokan úgy képzelték, hogy az értelmiség feladata véget ért azzal, hogy elindította a dolgokat, ezután pedig mindent a munkásokra hagyhat, hogy a tömegek belső hajtóereje formálja a dolgok további menetét – summázuk egyik megnyilatkozását.”

Később így nyilatkozott: „1952-ben Sztálin a 19-dik pártkongresszuson sokáig hallgatott, majd a végén rövid beszédet mondott: *két zászló volt, melyet a haladó burzsoázia eldobott és amelyet a munkásosztálynak fel kell vennie – a demokráciáé és a nemzeti függetlenségé.* Bizonyára senki nem vonja kétségbe, hogy 1956-ban a magyar munkások ezt a két zászlót emelték a magasba „

Nem térünk ki részletes átható kritikára, 56 kapcsán ezt jórészt megtettük. Az 1956-os proletár forradalomról kommunista szemszögből, és más

56-os kiadványok kapcsán lásd a Barikád Kollektiva kiadványait:

<http://barricade.epizy.com/>

Ezekből is látni, nyilvánvaló, egyértelmű napnál vörösebb - roppant kritikusan viszonyulunk 56 forradalmához, de nem hagyhatjuk szó nélkül a forradalom spontaneitásának megdöbbentő elementaritását.

Ami azonban erejük volt, abban leledzik gyengeségük is. A munkástömegek ilyen méretű felkelése az első volt a sztálinista zónában, a tömegek élni akartak, nem a régi módon és nem a bolsevik hatalom talpa alatt. Semmiféle hatalom talpa alatt ! A forradalom felfedte az egész világ szeme előtt, hogy mi lehet a végcélja minden mozgalomnak, amely a kapitalista rendszer ellen felkel. A tömegek elkezdtek kacsingatni az új világ felé és nem szabad elfelejtenünk hogy a forradalom úgy volt sikeres, ahogy semelyik másik forradalom előtte. A totalitáriánus sztálinista államot legyőzte! És csak együttes erővel tudta őket felszámolni a régi világ!

Mi volt tehát 56 forradalmának a legradikálisabb vörös jelzőtüze? Az, hogy a tömegek elkezdtek magukat megszervezve, harcolva élni, tevékenykedni az osztálynélküli társadalom felé. De harcukat (a jövő élet csíráit) nem tudták kiterjeszteni. Az osztálytudatosság hiányáról, az ebből következő szerveződésből, amit Krassó is szóvá tett!) szóltunk sok helyen, ezt nem lehet a spontaneitás akár gigászi erejével sem pótolni.

Ami egészében kiemeli 56 -ot mégis a hasonló események sorából, az az, hogy képes volt létrehozni és életben tartani egy munkásszervezetet (amely reformer volt, de forradalminak vélte magát) amely alig néhány nap alatt, forradalmi szándékkal vette fel a küzdelmet az elnyomó osztállyal és nem árulta el a munkásokat még a vereség, azaz november 7-e után sem. A KMT egy reformista szervezet volt abban az értelemben, hogy meg akarta reformálni a társadalmat, a dolgozók körülményeinek javítása érdekében, példája mégis a kommunizmusért harcoló, önszerveződő proletáriátus hivatkozási alapjává vált azzal, hogy (általánosan) valóra kezdett válni a marxi - tézis, miszerint a munkásosztály felszabadítását magának a munkásosztálynak kell kivívnia... *Mouvement Communiste Magyarország - 1956 A proletáriátus megrohamozza az eget* írásának elemeit felhasználtuk e betétben)

Ezen keresztül kell láttatni Krassó Miklós alakját is. Ehhez nyújthat támpontot az alábbi kiadvány.

Krassóról :

Eörsi István: Búcsú egy naiv embertől. *Beszélő* 1986: 2; Czigány Lóránt Krassó Miklós.

Új Látóhatár, 1986: 2;”.

Új Tükör, 1986: május 11; Sükösd Mihály: Utópia hercege.

Valóság, 1987: 6; Kabdebó Ferenc: Legendák Miklósa.

Új Látóhatár, 1988: 2; Sárközi Mátyás: Ebéd Miklóssal.

Új Látóhatár, 1988; 2. Miklós Krassó.

Times, 1986. január 22.; Nicolas Krassó: 1930-1986.

New Left Review Nagy szomorúsággal értesítjük olvasóinkat Krassó Miklós haláláról. Idén január 10-én halt meg, miután novemberben tűzbalesetet szenvedett otthonában, amelyből nem épült fel. Miklós 1965-ben csatlakozott a szerkesztőbizottságához. Felbecsülhetetlen értékű emberi, intellektuális és politikai tulajdonságokat vitt kollektívánk munkájába; mint elvtárs, barát és tanácsadó nagyon fog hiányozni. Számunkra élő kapocs volt a közép-

európai szocializmus klasszikus örökségé és a kortárs mozgalom között.

New Left Review , EGY FORRADALMÁR

VILÁGKÉPE CSILLAG ÁDÁM –tollából

<https://www.szombat.org/archivum/>

Nicolás Krassó Krassó Miklós 1930-1986

<https://www.filosofia.org/ave/001/a363.htm>

Illetve Marxról, Trockijról és másokról írt megközelítései, amelyek egy vékony kötetet tesznek ki. De pl írt József Attiláról („József Attila Az eszméletben, mint sok más versében is, három szféra egységét teremti meg: a közvetlen tapasztalat (ébredés), a személyes önéletrajz: és az általános gondolatok egységét. Költészetében a legelvontabb gondolatok is konkrét életet nyernek; még a marxista és freudi szakkifejezések is költészetté válnak”).) vagy éppen Victor Sergéről is írt ezek a *New Left Review* hasábjain jöttek le. :

„Victor Serge személyisége és élete extrém módon, szinte valószínűtlenül jellemző volt. A múlt század közepétől az orosz forradalmi mozgalom nagyon sok férfit szült, akik életük jelentős részét külföldön száműzve, Szibériában deportáltaként, börtönben fogvatartottakként töltötték. Elképzeléseik és

személyiségük sok tekintetben különbözött, de egy dolog közös bennük: a legtöbbjük számára kötelesség volt hűnek lenni önmagukhoz. Megvetették azokat a személyes előnyöket, amelyeket a fennálló rendhez való alkalmazkodással nyernek.”)

Ui:

Miklós – ez köztudott, [írja Csillag Ádám]–számtalanszor *kezdet* neki a könyv megírásának. A könyvnek, melyre sokan vártak. A kezdésekből világos, hogy elsősorban azokhoz szólt (volna?), akik agyukban, szívükben tudják, hogy a radikalitás a „jó”. De Miklós nemcsak ezekhez a „beavatottakhoz”, vagy ilyen vérmérsékletűekhez kívánt szólni, a könyv maga lett volna egyben bizonyíték is, hogy radikalitás nélkül nem megy.

„Radikalitásnak kell lenni, mert a valóság maga radikális.”

De Te Fabula Narratur
Kommunista kiadó Budapest-Bécs 2023
novembere

Krassó Miklós:

Az ismeretlen és kiismerhetetlen erő: a magyar nép (Az 1956-os forradalomról)

A forradalom előtt

1945-től, 15 éves koromtól voltam párttag. Sose zártak ki, sose léptem ki, nekem ez a negyvenötös párttagságom csak azzal szűnt meg, hogy maga a párt oszlott fel. Lukács György-tanítvány 1947-től voltam, de valahogyan mindig a peremén. Politikailag Lukáccsal nagyon óvatosan beszéltem a Rajk-pertől meg a szovjetunióbeli antikozmopolita kampány indításától, ami 1949 februárjában volt. Számomra ez volt a határkő. Különböző emberek számára különböző revelációk voltak. Nekem a reveláció a *Bolsevik* című folyóiratnak, a Szovjetunió Kommunista Pártja hivatalos folyóiratának 1949 februári száma volt, amelyben Golovjencsenkó elvtárs az antikozmopolita kampányt megindította. Nyilvánvaló volt, hogy a cikk számomra elfogadhatatlan, minden határon túlment. Attól még, hogy egy folyóiratban megjelenik egy cikk, attól még az embernek nem változik meg a világszemlélete, de ez sokkal több volt annál. Olyan mértékű gyalázat és söpredék szöveg volt, hogy az, hogy ilyen megjelenhessen a szovjet párt elméleti folyóiratában, nyilvánvalóvá tette számomra, hogy ez egészen más párt, mint amilyennek képzeltem. A 45-ös kommunisták körében a fordulatom a legkorábban történt, senki

mást nem ismerek ilyet. Elég nehéz helyzetbe is hozott ez, mert a legjobb barátaimnál is mindig figyelnem kellett, hogy meddig mehetek el.

1950-ben kizártak az egyetemről, behívtak katonának. Parasztokkal és munkásokkal voltam együtt. Láttam, hogy a probléma nemcsak a kultúra, a high culture, hanem az egész nép helyzete, és ezzel nagyjából át is alakult a szemléletem. Fél évet töltöttem a szolnoki csapatnál, és egészen megdöbbenett, hogy mi folyik az országban. Én erről tényleg nem tudtam. Az ország minden részéből voltak ott munkásgyerekek, parasztgyerekek. Ekkor iratkoztam ki ebből a teljesen egyértelmű kommunizmusból.

Én az egészet, teljes szívemből, egész lelkemből, minden erőmmel utáltam 1949 eleje óta. De mit lehetett csinálni akkor? Írtam néhány cikket. Volt egy cikkem a Magyar Nemzetnél, amit a XX. Kongresszus után, 56 tavaszán írtam, de csak kilenc nappal a felkelés előtt, október 14-én jelent meg. Jártam a Petőfi-kör üléseire, kapcsolatban voltam a vezetőikkel. Sürögtem, gondolkodtam és beszéltem. Próbáltam az embereket rábeszélni arra, hogy valamiféle csoportot alakítsunk. Politikai dilettantizmus uralkodott, és ez rám is állt, de persze úgy gondoltam, hogy én kivétel vagyok. Az emberek egyszerűen nem tudják, hogy mit kell csinálni, de ha a nép megmozdul, amikor nincs vezetés. Akkor az egész egy katasztrófa lesz, a szenvedélyek olyan módon szabadulnak el, hogy a realitás alapján nem lehet semmit sem tenni, mert senkinek sincs autoritása. Meggyőződésem szerint

nem vagyok az autoritás híve, de kell legyenek olyan emberek, akikben megbíznak. De akkor már az emberek senkiben sem bíztak meg, mindenkire gyanakodtak. Teljes joggal, mert senkinek sem volt koncepciója, csak idealisztikus elképzelése.

Ugyanígy voltak az úgynevezett vezetők is. Mindenki wishful thinking, vágyálmok alapján gondolkodott. Tudta, hogy mi az, amit szeretne, és csak arra készült föl. Holott mindig föl kell készülni a reális eshetőségekre, azokra is, amiket az ember nem szeretne, illetve amit nem tart kívánatosnak. Én nem tartottam a fölkelést kívánatosnak, de nem voltam arról meggyőződve, hogy ebben igazam van. Soha nem lehet tudni. Mert ha a felkelés mégis kitör, de vannak emberek, akik erre fel vannak készülve, politikailag kompetensek és a dolgokat jól csinálják, akkor lehet, hogy ebből valami radikálisan jobb sül ki, mint egy békés reformátalakulásból.

1956 októberében már szabadon beszéltem szinte mindenkivel, mert a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa után olyan helyzet adódott, hogy akkorra fűtyültem arra, hogy vigyázzak, miként beszélek az emberekkel. Akkor már az ember szabadnak érezte magát.

1956. október 23.

Aznap, mint általában, hajnalban aludtam el, és délben ébredtem. Zádor Pista barátom fölhívott telefonon, hogy én még mindig otthon vagyok? Mondta, hogy tüntetés van a Bem téren, ezért

gyorsan odamentem. Hetven-nyolcvanezren lehettek ott, és Veres Péter valami beszédet próbált elmondani, de szerintem teljesen érdektelen volt. Zádor Pistával azt gondoltuk, hogy itt most már semmi sem lesz. Arra gondoltam, hogy a Belvárosban, a Nádor utcában meglátogatom a szüleimet, mert már régen láttam őket. Zádor Pista meg elment a Parlamenti Könyvtárba. Útközben hallottam, hogy a jelszavak állandóan radikalizálódnak. Először voltak az előre elkészített jelszavak: „Minden ország katonája, menjen saját hazájába.” A Margit hídon át a Kossuth tér felé menet már azt kiabálták: „Ruszkik haza”, meg hogy „Több pártot”. Én valahogy úgy gondoltam, hogy ezt nem jó ebben a pillanatban kiabálni. Amikor azt kiabálták, hogy „Több pártot, több pártot”, én elkezdtem teli torokból kiabálni: „Egy is sok, egy is sok”. Az emberek nevettek körülöttem, de más következménye nem volt. Aztán kivágták a zászlók közepéből a népköztársasági címet.

Persze én nem voltam ellene ezeknek a dolgoknak, csak azt gondoltam, hogy taktikailag ez így nem jó. De hát így történt, nem is lehetett másként. Először azt kiabálták, hogy „Sztálin-szobrot a Dunába, Nagy Imrét a kormányba” Aztán a Sztálin-szobor helyett az lett, hogy Gerőt a Dunába. Igazán nem bántam. Elég messzire mentek a dolgok.

Ott voltam a Kossuth Lajos téren, ahol emberek vártak Nagy Imrére, aki nem akart jönni. Nagy Imre szerintem úgy látta, hogy a helyzet kitűnő: visszavették a pártba, Gerő Canossát járt Jugoszláviába, és minden jól van. Nem akart odajönni, miután a párt engedélye nyilván nem volt meg erre. Hosszú kapacitálásra végre odajött, miközben a tömeg a hosszú várakozás miatt egyre inkább unatkozott. Színészek azzal próbálták szórakoztatni a tömeget, hogy Ady-verseket szavaltak. Az emberek azt kiabálták, hogy „Eleget szavaltak, eleget szavaltak!” Egyre türelmetlenebbek voltak, már rosszkedvűen fogadták Nagy Imrét, akit eleinte olyan nagy bizalommal vártak. Nagy Imre azzal kezdte: „Elvtársak!”, a tömeg felzúdult. Mire Nagy Imre azt mondta: „Kedves fiatal barátaim!” Mindenki tapsolt. Nagy Imre elmondta, hogy minden jó úton van, minden rendben van, a párt is kitűnő helyzetben van. Bízbanak benne, ő mindent meg fog tenni a jövőben is. A Szovjetunióban meg a pártban is a dolgok jól mennek. Végül felszólított minket, hogy énekeljük el a *Himnusz*t, és mindenki menjen haza. Ebből az következett, hogy mindenki, aki az ő híve volt, és aki egyértelműen bízott benne, az hazament, a többiek pedig szépen elmentek a

Rádióhoz, mások meg a Sztálin-szobrot ledönteni, és más különböző helyekre. Gyűjtőbb beszédet nem is lehetett volna mondani, mint amit Nagy Imre mondott. Azáltal, hogy ő megnyugtatni akart, annál gyűjtőbb hatást ért el. Hiszen nem lehet forradalmi helyzetben a forradalmi tömeget megnyugtatni. Bármennyire is megvolt sokakban a patriotizmus, a nacionalizmus, azért azzal, hogy énekeljük el a *Himnusz*t, nem lehet kiszúrni az emberek szemét. Ez nem volt adekvát, noha megtapsolták. Ez a szerencsétlen Nagy Imre ezzel egy olyan szelekciót tett, amivel az utcán tartotta a radikális, a szilaj elemeket, és a békés, reformista elemeket meg hazaküldte. Ez igazán nem volt jó megoldás az ő célja szempontjából.

Az 56-os magyar forradalom alatt három beszédnek volt döntő jelentősége. Az egyik ez a Nagy Imre-beszéd, amire azt mondják angolul, hogy „cooling”, hogy csillapító, megnyugtatni akaró beszéd. Tehát odaküldenek valakit, hogy az áldozatok ne izguljanak, megmagyarázzák, hogy minden rendben van. Tehát ez volt Nagy Imrének a „cooling-beszéde” ami szándéka ellenére egy nagyon gyűjtő beszéd volt. A másik Gerő beszéde, amit október 23-án mondott a rádióban, ami megint nagyon gyűjtő volt. Én akkor nem hallottam ezt a beszédet. Amikor a felkelőkkel beszéltem, azt mondták, hogy Gerő fasiszta csöcselékről beszélt. Nem használt ő ilyen szót, de tényleg ez volt a lényege, noha más szavakkal. Az emberek így vették. A harmadik híres 56-os beszéd Mindszentyé. Amikor elhagytam az országot november tizennyolcadika és huszadika táján,

akkor a nyugat-dunántúli katolikus parasztok arról beszéltek a vonaton, hogy ők Mindszentyben mennyire bíztak, mert kiállt a kommunisták ellen, de mégis a beszédében a nagybirtokot akarta visszaállítani. Ennek is olvastam később a leiratát: egy szót se beszélt a nagybirtokok visszaállításáról, de a szelleme tényleg ez volt. Mindszenty csak hímezett-hámozott, mint ahogy a kardinálisok gyakran teszik, de inkább olyanokat mondott, hogy a jogos tulajdonosoknak valamiféle kompenzációt, valamiféle elégtételt kell adni. Szóval lehetett így is érteni, úgy is érteni. Érdekes, hogy a Gerő-, meg a Mindszenty-beszédet is a szelleme szerint értelmezték, nem aszerint, amit mondott. Ebben az időben csak a sorok között lehetett olvasni.

A fegyveres harcokban részt venni nem volt indíttatásom, de voltak barátaim, akik számára természetes dolog volt. Amikor a Rádiónál megkezdődtek a harcok, autóbuszokról osztogatták a fegyvereket – gondolom elmentek laktanyákba meg fegyvergyárakba –, sorba álltak az emberek értük, és jó néhány közkatona átállt, amikor jött a magyar hadsereg. A tisztek félreálltak, a közkatonák egy része átállt, de bennem nem merült föl, hogy harcoljak. Amikor október 23-án, este megkezdődtek a harcok, akkor még nem gondoltam arra, hogy most forradalom van. De pár perc múlva már pontosan olyan volt, mint egy forradalom. Ávós autókat gyújtottak fel. Nem voltam ott a Rádió előtt, de a Múzeum körút és Bródy Sándor utca sarkánál igen. Időnként lőttek ránk, akkor a háztömbök körül körbe-körbeszaladtunk, és visszajöttünk. Meguntam egy

idő múlva ezt a háztömb körülötti szaladgálást, mert akkor már nem pusztán gondoltam, hanem már láttam is, hogy milyen egy forradalom, amiből lehet nemzeti forradalom is.

Amikor a Rádiótól, ahol a harcok megindulásakor lézengtem úgy másfél órán át, éjjel fél tizenegykor átmentem Lukácshoz a Belgrád rakparti lakására, elmondtam neki, hogy felkelés tört ki Budapesten. Lukácsnak vendégei voltak, ezért ő erről nem tudott, habár néhány percnyire lakott tőle. Informáltam arról, hogy kitört a felkelés, ő pedig arról informált, hogy az MDP Központi Vezetőség a pártközpontban ülészik. Azt mondta még, hogy van egy értesülése, ami reméli, hogy hamis, miszerint Gerő behívta az oroszokat, mert ez rettentően elmérgesítené a dolgokat, és abból katasztrófa lenne... Gerőt mindig nagyon jó apparatsiknak tekintette, de politikai analfabétának. Lukácsnak volt egy vendége, aki amikor elmondtam, hogy ávós autókat döntöttek és gyújtottak fel, azt mondta, hogy ez ellenforradalom. Mire Lukács: Miért lenne ellenforradalom? Ez a tömegek helyes forradalmi ösztöne. Különben is, mit lehet várni egy olyan helyzetben, amikor nemcsak zsarnokság van, hanem ostoba zsarnokság? Ugyanakkor azt firtatta, hogy szerintem kik vezetik a felkelést. Azt mondtam, hogy ezt senki nem vezeti, vagy különböző emberek vezetnek csoportocskákat, de hogy ki fog felülkerekedni, azt nem lehet tudni. Lukács erre azt mondta, hogy ki vagyunk szolgáltatva egy ismeretlen és kiismerhetetlen erőnek. Erre mondtam én, hogy ez az ismeretlen és

kiismerhetetlen erő a magyar nép. Lukács szerint ez a tömegek helyes forradalmi ösztöne, teljesen érthető, hogy ez történt. Amikor elbúcsúztam, panaszosan mondta: „Mi, akik ezt el akartuk kerülni, mi leszünk azok, akiket majd ezért felelősnek fognak tekinteni.” Ezt komikusnak tartottam, mert ezt nem tartottam abban a pillanatban fontosnak. Lukács egy lépéssel előbbre járt már. Már akkor is nyilvánvalónak látta a vereséget. Nehéz most visszaemlékezni, hogy én ezt akkor hogyan láttam. Bennem az emóciók elnyomták azt, amit gondoltam, de azt hiszem, intellektuálisan én is úgy láttam, mint ő.

Lukács egyre inkább a forradalom mellé állt. Akkor már nagyon bizakodott. Igazi kommunista naivitással bízott az ő eredeti koncepciójában, a koalíciós népi demokrácia föltámadásában. Lukács állandóan mondta, hogy borzasztó dolog, hogy nem

lehet semmit tenni ebben az ügyben. Sajnos lehetetlen a Varsói Szerződésből való kilépés is az európai katonai egyensúly miatt, mert ez Európa újrafelosztását hozná, amire a nagyhatalmak közti megállapodás miatt nincs lehetőség.

Október 23-áról 24-ére virradó éjjel, egy óra körül távoztam Lukácstól. Elmentem a Szikra nyomdába, ahol forradalmi röpiratokat írtak. A nyomdászoknak volt egy ávós foglyuk. Az volt a legnagyobb izgalmuk, hogy a fogoly éhes, most enni kell neki adni. Rettentően büszkék voltak az ávós fogolyra. Gondolom annak az életben nem volt olyan jó dolga, mint ott. Óriási szenzáció volt, tejbe-vajba fürdették. Később átmentem Zádor Pista barátomhoz. Amikor az Andrassy úton ákeltem, jöttek egymás után az orosz tankok. Emlékezetem szerint ez éjjel két óra körül volt. A Hősök tere felől jöttek befelé.

Utána hazasétáltam a Fő utcába, felhívtam Csoóri Sándor barátomat, aki miután Nagy Imre a Kossuth téren azt mondta, hogy énekeljük el a Himnuszt és utána mindenki menjen haza, ő hazament, és lefeküdt aludni. Nem akarta elhinni, hogy forradalom van Budapesten, orosz intervenció, tankokkal. Csoóri azt mondta: itt teljes csend van a Rózsadombon, az Apostol utcában. Biztos vagy te abban, hogy itt forradalom van? – kérdezte. Tíz perc múlva visszahívtam, hogy hallja meg ő is a tankok dübörgését a Mártírok útjáról. Ez meggyőzte arról, hogy nem az én fantáziám az intervenció. Aztán kérte, hogy menjek át hozzá. Onnan besétáltunk az Írószövetségbe a Margit

körút, Margit híd, Nagykörút vonalán. Ott álltak az orosz tankok. Beszélgettem az orosz katonákkal, akik azt mondták, hogy ők nem harcolnak, csak idejöttek, és ha őket nem lövik, ők sem lőnek. Ez az első intervenció volt, ami nem volt igazi, csak erődemonstráció. Mondtam nekik, hogy mi nem vagyunk ellenségei a Szovjetuniónak, csak a sztálinizmusnak. „A sztálinizmusnak? Mi az a sztálinizmus?” „Nem hallott Sztálinról?” „Miért, mi a baj Sztálinnal?” – kérdezte egy fiatal paraszt srác. Ilyen beszélgetések zajlottak. Nem voltak határozott parancsaik az első intervenció idején. Be sem tudtak menni a kis utcákba, csak az ávós autók harcoltak a felkelők ellen.

Az Írószövetségben és a Pártközpontban

Az Írószövetségben halálhangulat volt. Ott ült Déry Tibor, Sánta Feri meg a többiek. A kezükbe temették az arcukat, az volt a véleményük, hogy mindennek vége. Sánta Feri mondta, hogy tulajdonképpen mi mást lehet csinálni, minthogy az ember ül, és vigyáz, mert ha nem vigyázna, akkor könnyek ömlenének a szeméből. Déry pedig azt mondta, hogy az íróknak felelőségük van. Azt próbálta valahogy magyarázni, hogy ők nem csináltak semmi politikait, csak mint írók mondták az igazat. Én pedig azt, hogy igenis ez politikai tett volt, mert az igazság kimondása nem volt lényeges, mert azt úgylis mindenki ismerte. Ami lényeges volt, az a kimondás gesztusa.

Csoórral és Eörsi Istvánnal délután elmentünk a felkelés eredeti helyére, a Bródy Sándor utca környékére, a Rákóczi út déli oldalára, ahol tartott a felkelés. Láttuk, hogy a Horizont könyvesbolt könyveit égették az utcán. Akkor én ezt nem szerettem, de ma már filiszteri érzésnek tartom ezt. Később azt mondták, hogy az emberek ott fosztogattak. Én is fosztogattam. Álltam a máglyák előtt, és amikor úgy láttam, hogy nem néznek oda, vettem ki a könyveket, és vittem haza Scsedrint meg Dosztojevszkijt. így fosztogattam hét-nyolc könyvet, mert gondoltam, inkább legyen az én könyvtáramban, mint hogy elégeessék. Amikor Lukácsnak nagyon rosszallóan elmondtam, hogy ilyen dolgok is vannak a jó dolgok mellett, akkor azt mondta: tekintettel arra, hogy ezek többségükben hülye brosúrák, és hogy ezekkel a hülye brosúrákkal együtt elégetnek jó könyveket is, az még nem a világ vége, abból még nem fog következni, hogy Dosztojevszkij elvesz az emberiség számára, marad még egy-két példány.

Amikor október 24-én bementünk a Pártközpontba, ott is halálhangulat volt. Kérték, hogy mondjam el, mit láttam előző nap. Azt mondták, hogy majd Szántó Zoltán ezt továbbadja Szuszlovnak és Mikojannak, így én eleve úgy beszéltem ott, hogy Szuszlov és Mikoján mit fognak megtudni. Úgy láttam – miután többnyire tinédzserek vagy húsz év körüli fiatalok harcoltak – , hogy ezt a felkelést négy-öt óra alatt az orosz gyalogság le tudja verni. De nem mondtam ezt el a Pártközpontban. Szántó Zoltán beszélt az oroszokkal, jól tudott oroszul. Orosz tankokkal volt

körülvéve a Pártház, és Mikoján csak úgy kisétált, teljesen egyszerű módon, hogy beszélgesen az orosz katonákkal. Én azt akartam mondani Mikojának, hogy hülyeség, amit csinálnak, hogy erőt mutatnak, hogy orosz tankok állnak a Nagykörúton meg a Rákóczi úton. Ezzel csak bőszítik az embereket, csak elmérgesítik a helyzetet. Vonják ki az orosz csapatokat Budapestről, és ismerjék el a felkelőket, csináljanak belőlük nemzetőröket. Valamiképpen alkalmazkodjanak a helyzethez. Nagyon nehéz dolog a semlegesség, a legnehezebb dolog. Lukács akkor azt mondta, hogy tulajdonképpen az lenne a legjobb, ha az oroszokat el lehetne rejteni, de hát nem gombostűk, sajnos nem. Az oroszok mindig tankokkal mennek.

A felkelők fő követelése az volt, hogy távozzon Gerő. Gerő távozása gyorsan sikerült. Már október 25-én, csütörtökön reggel a Szuszlov-Mikoján páros Kádárt tette Gerő helyébe. De hát a másik követelés a semlegesség volt, amit alátámasztott az osztrák államszerződés, az osztrák semlegesség, Jugoszlávia elismerése Hruscsovék részéről. Azután volt az elképzelés, hogy Lengyelország is semleges lesz, ami nem történt meg, de itt úgy képzelték. Ezt elérhetőnek gondolták, mert nem látták, hogy ez mennyire abszurd hatással lenne az érdekszférákra. Úgy látták, hogy itt van egy nagy lehetőség, Ausztria, Jugoszlávia és a Gomulka-féle Lengyelország mellett, hát most cselekednünk kell, és majd az amerikaiak segítenek. Ebben én egy pillanatig sem hittem. De figyelemre méltó, hogy mennyire kevés olyan emberrel találkoztam, aki ezekben ne hitt volna. Emlékezetem szerint

egyetlen egy emberrel találkoztam, aki ebben velem egy nézetben volt: Csécsi Imre, a magyar radikális. Jászi Oszkár titkára volt tizennyolcban, aztán a Huszadik Század folyóiratot szerkesztette, majd a két világháború között a Századunknak volt a szerkesztője, 45 után pedig a Radikális Párt elnöke volt, egyértelműen anglofón, apámnak nagyon jó barátja volt. Fenn voltam a lakásán november másodika körül. Apám is ott volt velem, és ő is azt mondta, hogy a nyugatiak nagyon valószínűtlen, sőt szinte teljesen kizárt, hogy segíteni fognak, semmit nem fognak csinálni. Lukács sem tartotta lehetségesnek a teljes kiugrást. Én azt próbáltam magyarázni, hogy valamit kéne csinálni, tárgyalásokat kezdeményezni, De hát ezt az emberek nehezen fogadták volna. Nem lehet egyszerűen kilépni, hanem Magyarország szólítsa fel a nagyhatalmakat, hogy tárgyalások induljanak egy kelet-európai semleges övezet kialakításáról.

Már október 24-én kifejtettem a jogi kar aulájában, hogy meg kell alakítani a Központi Munkástanácsot. Kettős hatalmat kell létrehozni, hogy Nagy Imrét két tűz közé lehessen szorítani, éreztetni kell vele a munkásosztály nyomását is. Csak így bírható rá arra, hogy szakítson a demokratikus centralizmussal. Október 25-én szereztem egy teherautót, üzembről üzemre jártam, hogy meggyőzzem a munkásokat: életbe vágó érdekük a munkástanácsok megalakítása.

Munkástanács

November 10-én, 11-én elhatároztam, hogy elmegyek Magyarországról. És akkor egy barátommal, akivel végül együtt is hagytuk el az országot, elmentem itthonról, azzal, hogy kimegyek búcsúzni az újpestiektől, akiket nem láttam október 29–30-a óta. Nagyon különös dolog várt. A Tanácsházán ott volt a sztálinista tanács és a Forradalmi Bizottság. Közös ülést tartottak, egymással vitatkoztak. Rettentően unalmas volt, mert evidens volt, hogy mit mond az egyik és mit a másik. És eléggé evidens volt az is, hogy semmilyen eredményre nem juthatnak. Tehát az egész csak szócséplés volt. Végül már ők is elunták, s elvonultak két külön szobába. A Forradalmi Bizottság tárgyalása is nagyon untatott, és unalmamban megszövegeztem egy felhívást, hogy alakuljon meg a Központi Budapesti Munkástanács. Az én elképzelésem az volt, hogy – van jelenleg a Kádár-kormány, ami egyelőre még csak fiktív, még nem egy reális erő, és az országban van két erő, a szovjet fegyveres erők egyfelől, másfelől a magyar nép, elsősorban a budapesti munkásosztály. Az egyik, mármint a szovjet fegyveres erők meg vannak szervezve, a másik nincs. Tehát a cél az, hogy meg kell szervezni őket, és valamiképpen legyünk az élén egy általános sztrájknak, és produkáljunk egy újságot. Ez utóbbit azzal a hátsó gondolattal írtam, hogy az újságot majd én szerkesztem. Ez volt az elképzelésem. Itt különösen Bibó kompromisszumos megoldására gondoltam, mert ott volt nálam a szövege. Az én alapelképzelésem az volt, hogy

A „hundred dollár question”, az igazi probléma a semlegesség kérdése volt. Az én elképzelésem az volt, hogy felhívást kell intézni a világhoz vagy az ENSZ-hez, hogy a szuperhatalmak tárgyaljanak egy közép-európai semleges övezet kialakításáról. De miután az ember a sztálinizmus idején mindent manipulációnak látott, ami előre meg volt szervezve, és volt egy spontaneitás-kultusz, az elképzelésemnek nem lett nagy sikere. Ehhez több ember kellett volna, és nagyon fiatal, nagyon tapasztalatlan voltam és nagyon egyedül voltam. Végül megalakították a Forradalmi Bizottságot, és az Egyesült Izzóban elnökség alakult, nélkülem. De ez is jobb lett volna, mint a semmi, bár nem elég. Elintézttem, hogy sokszorosítsák ezt a felhívást. Aztán szétküldtettem a Forradalmi Diákbizottság embereivel.

Az Újpesti Forradalmi Bizottság a nevét adta a javaslatához és a helyiséget a Tanácsházán. Tényleg azt lehet mondani, hogy ezt én kezdeményeztem. Ebből még nem következik az, hogy ez nem volt történelmi szükségszerűség. És nem következik, hogy ugyanez nem csinálódott volna meg néhány napon belül egyébként is. Több mint valószínű, hogy ez megvalósult volna nélkülem is, de hát így valósult meg, énáltalam.

Amikor, a kitűzött időpont volt, november 13-án, az újpesti Fő téren összeültünk. A Tanácsháza már körül volt zárva szovjet tankokkal. Mint hallottuk, az Újpesti Forradalmi Bizottságot előző éjszaka letartóztatták. Gondolom többüket fel is akasztották, noha semmi közülük nem volt hozzá

más, minthogy felolvastam ezen a meetingen a proklamációm, és ők helyeselték, és egyetértettek azzal, hogy az Újpesti Forradalmi Bizottság aláírása szerepeljen rajta, és hogy meghatározott időpontban az Újpesti Tanácsházán legyen a Forradalmi Bizottság elnökségének alakuló ülése. Én magam is telefonáltam sok üzembe, és összejött nyolcvan munkás az üzemekből. Miután a Tanácsházára nem lehetett bemenni, mert körül volt véve orosz tankokkal és a Forradalmi Bizottság le volt tartóztatva, az volt az elképzelés, hogy bemegyünk az Egyesült Izzóba, ahová én már nem juthattam be.

Az ülésen az született meg, mint egyetlen konkrét határozat, amit a legkevésbé akartam. Egy delegáció elment két nap múlva tárgyalni Kádár Jánoshoz. Velük szemben én azzal érveltem, hogy ennek nincs értelme így, hogy a Kádár-kormányt nem ismerjük el. Ignorálni kell az elismerés témáját, mert most nem ez a kérdés. Éppen ők voltak Kádár-ellenesek, ők mondták, hogy nem ismerik el Kádárt, mégis vele akartak tárgyalni. De milyen alapon akarnak tárgyalni vele, ha nem ismerik el? Ezt teljes hülyeségnek tartottam.

Ott volt Zádor Pali barátom, aki tagja volt a Forradalmi Diákbizottságnak. Szóltam neki, hogy kérje: mint megfigyelő szeretne részt venni a Kádárral való tárgyaláson. Részt is vett, és elmondta nekem, hogy mi történt. Ebből kitűnt, hogy Kádár elég kompetens volt, tulajdonképpen jól beszélt, hiszen 1931–32 óta részt vett az illegális pártban, volt bizonyos politikai múltja. Azt mondta,

hogy mindennel egyetért, természetesen: semlegesség, sztrájk, szakszervezetek, minden, minden. Elismerte a szakszervezetek szabadságának a fontosságát, noha mondta, hogy a Varsói Szerződésből való kilépés nem olyan egyszerű. Ezt meg kell tárgyalni a Szovjetunióval. Ezt ő természetesen meg fogja tenni, mihelyt a rend helyreáll. A lényeg az volt, hogy ahhoz, hogy ő ezt megtegye, amit nemcsak, hogy hajlandó megtenni, hanem egyenesen az a célja, hogy ezeket elérje, előfeltétel, hogy a rend helyreálljon, az öngyilkos sztrájk véget érjen, különben tönkre megy a magyar nemzet. Munkások vagyunk, és tudjuk, hogy termelés nélkül nincs fogyasztás, fogyasztás nélkül nincs élet. Ennek a szörnyűségnek véget kell vetni, és ő majd mindent meg fog tenni. Zádor úgy látta, hogy bár Kádár egyedül beszélt, meggyőző volt a maga szempontjából. Kádár tudta, hogy mit akar: valami egészen kézzelfoghatót és közvetlent akart. A Munkástanács viszont ideális célokat akart. A probléma az volt, hogy Kádár szerint a rendnek előbb kell helyreállni, a sztrájknak véget érni, és csak utána a többi. Míg ők fordítva mondták. Két malomban öröltek.

A találkozó szerintem azért jött létre, mert nem volt jobb javaslat. Nem is lehetett mást elvárni, az üzemekben szinte véletlenszerűen megválasztott munkásoktól, mint ezt. Nagyon jól funkcionáltak volna, ha lett volna egy olyan vezetés, ami reális, amelyik az ő nyelvükön, az ő számukra érthető és meggyőző módon mondja el azt, amire szükségük van.

Azzal, hogy kimentem Újpestre néhány napi haladékot adtam magamnak. Közben letartóztatták a testvéreimet is. Nem igazán arról volt szó, hogy bajom lesz, inkább csak arról, hogy úgy láttam: nemigen tudok már mit csinálni itt Magyarországon. A dolognak vége van, s nem lehet semmit sem tenni. Nincsenek alkalmas emberek, és én sem vagyok alkalmas ember. Korábban a Magyarországról való eltávozásom gondolata 1953, a júniusi határozat, az új kormányprogram után felfüggesztődött, mert akkor Magyarország olyan helyé vált, ahol szívesebben voltam, mint bárhol másutt. De 1956 novemberében számomra evidenssé vált, hogy Magyarországról el kell menni, vége van a dolognak. Ekkor még nem tudtam, amit ma már tudok, hogy milyen lényeges számomra a magyar nyelvű közeg.

Epilógus: Kelet és nyugat

A sztálini időkben, 49 és 53 között soha nem volt egyetlen álmom sem, amiben ne lettem volna nyugaton, ahol soha nem voltam a valóságban. Nem voltam ott, ahol most az elmúlt huszonöt éve élek, Angliában, New Yorkban. Mihelyt elmentem Magyarországról minden álmom Magyarországon játszódott le.

Voltak kollektív álmaink. Például, amikor Oxfordban mindannyian azt álmodtuk, hogy ismét itt vagyunk Magyarországon, hazajöttünk, és „az Isten bassza meg, hogy megyünk ki!” Mindenki ezt álmodta. Ott volt a zsebemben a hontalan útlevelem. és mentem a határ felé. Ott voltak az őrtornyok, és nem tudtam, hogy miként fogok ezen átjutni. Ez egy rettentően klausztofób álom. Úgy gondolom, hogy tulajdonképpen ez Ottó Rank Gerburtstraumája, születési traumája. a méhbe való bezártság. Ha Londonban van az ember, akkor azt mondja, hogy idekint, és ha Magyarországon, azt mondja, hogy odabent. A bent klausztofobikus, mélybeli állapot, a kint viszont a születési trauma utáni állapot, amikor az ember bekerül a mélytengeri nyomás után a ritkított levegőbe, ahol nincs semmi nyomás. Mindkettő borzalom. De más nincs, csak ez a két borzalom: a ritkított levegő, ahol szinte semmi nyomás, és a sűrített, ahol minden csak nyomás és térbezártság.

Forrás:

A videóinterjút Jávor István és Csalog Zsolt készítette 1981-ben és 1985-ben. A felvételekből *Vagyok, aki vagyok* címmel Jávor István portréfilmet szerkesztett 2007-ben.

<https://www.youtube.com/watch?v=y8k7-xYhkqw> A filmben a most olvasott, 1956-ról szóló rész nincs benne.

„A másik, ami ebből az 56-os sorozatból máig megmaradt, '82-ben, illetve '85-ben készült Krassó Miklóssal. Ő kétszer volt itthon, egyszer, amikor az anyja, és egyszer, mikor a nagyanyja meghalt, egyébként nem engedték haza Angliából. Mindkét alkalommal forgattam vele. Az egyiken történt, amikor leráncigáltuk a Felvonulási térre egy május elsejei felvonulás idején, és ő egy egészen földöntúli köpenyben, sapkában, és alatta pizsamában bolyongott a felvonulók között, hátborzongató felvétel volt. Ami a dolog erejét adja, az, amit mond „(Jávor István)

„A legrosszabb zsarnokság — írta Silone annakidején [1956 decemberében] — a szavak önkényuralma. Ahhoz, hogy tényleg megtanuljunk komolyan gondolkodni, először is a szókincsünket, külö-nösképpen a politikai szókincsset kell rendbeszedni. Higgyék el nekem, ez korántsem könnyű feladat. Példának okáért ugyan miért ragaszkodunk ahhoz, hogy az orosz hadsereget »szovjet« hadsereg névvel illessük? A valóságban a szovjetek már 1920-ban eltűntek Oroszor-zságból, s az egyetlen, ez idő szerint létező szovjetek éppen a magyar forradalmi bizottságok! Tetejében ezek a tanácsok a szó legeredetibb értelmében szovjetek, nyitott elemei és spontán formái a néphatalomnak, egy olyan országban, ahol politikai pártok szervezésének az autokrácia útját állta. Jelentősége van annak, hogy a »szovjetkatona« kifejezés ugyanolyan történelmi reminiszcencia éltetője, mint, teszem azt, az a tizennyolcadik századi egyenruha, amit az olasz carabinieri jelenleg is visel. Mindamellet, hogy megértsenek bennünket, mi ma-gunk is arra vagyunk rákényszerítve, hogy a szavak közhasználatú, eltorzult értelmének engedelmeskedjünk; például azt kell leírnunk, hogy »szovjet csapatok szálltak szembe a magyar felkelőkkel, holott az igazság figyelembe vétele arra kötelezne, hogy ezt írjuk: »az orosz imperialista csapatok szembe szálltak a magyarországi szovjetekkel. Ez a helyzet ez idő szerint. Nomina perdidimus rerum, a dolgok néven nevezését veszítettük el. Minő istenáldása ez mindazoknak, akik-nek az szerez örömet, ha zavaros vizekben halászhathnak!»

**Terjeszti Gondolkodó Autonóm Antikvárium Bp –
Gólya Presszó - 1012 Orczy út 46-48., Budapest, Hungary
Nyitva: hétfőtől-csütörtökig 16 :30 tól 19:30-ig
[gondolkodo.mypressonline.com /](http://gondolkodo.mypressonline.com/)
DE TE FABULA NARRATUR
e-mail : gondolkodoautonom@gmail.com
detefabulanarraturkiado.wordpress.com/
facebook: De Te Fabula Narratur**